

ἈΘΗΝΑΪΚΗ ΗΧΩ

Ἰπάρχουσι ποικίλοι τρόποι προσωποποιήσεως μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας ἀναλόγως τῆς ζωηρότητος τῆς φαντασίας καὶ τῶν ἐξαπτουσῶν αὐτῆν αἰτιῶν καὶ ἐντυπώσεων.

Πῶς φαντάζεσθε λόγου χάριν σεῖς τὴν Χολέραν;

Γυναίκα βεβαίως, ἀφ' οὔ ἡ ἀφηρημένη λέξις εἶνε γένους θηλυκοῦ—καὶ ἴσως ἔτι διὰ τοῦτο μόνον! . . . Ἐπειτα γραῖαν, διότι τὸ κακὸν μᾶλλον πρὸς τὸ γῆρας ἢ πρὸς τὴν νεότητα συμφωνεῖ! γρχίαν ἀπαισίαν, σκελετώδη, περιβεβλημένην βράχη, φέρουσαν κρανίον νεκροῦ εἰς τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς, κρατοῦσαν τὸ δρέπανον τοῦ ἀσπλάγγου θεριστοῦ ὑπάρξεων ἀνθρωπίνων καὶ οὕτω περιπλανωμένην τὴν νύκτα εἰς τὸ σκότος τὸ φοικῶδες, διότι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας δὲν εἶνε ὁ ἔρωσ τῶν κακῶν. . .

Ἐκτὸς τῶν μικρῶν κατ' άτομα διαφορῶν, τοιαύτη κοινὴ ἀναπηδᾷ εἰς τὴν φαντασίαν τῶν πολλῶν ἡ Χολέρα. Ἀλλ' ἐγὼ ἀγαπῶ νὰ τὴν φαντάζωμαι ἄλλην, ὅλως διόλου διαφορετικὴν. Νέαν, — μάλιστα νέαν, — στιβαρὰν ὡς τὰ πάλαι εἰδῶλα τῶν ἐθνικῶν, πρὸ τῶν ὁποίων ἐθυσίαζον ἀνθρώπους, παχεῖαν, στρογγυλοπρόσωπον, μελαγχρινὴν, βαθέως μελαγχρινὴν, μὲ χεῖλη παχεῖα ἐρυθρά, μὲ ὀφθαλμοὺς μεγάλους καταμαύρους καὶ φοβερούς, φέρουσαν τὴν ποικιλόχρον στολὴν κόρης Ἰνδῆς, βασιλίδος ἡμιγυρίας καὶ ἡμιγύμνου, μὲ βάρβαρα κοσμήματα ἐκ μετάλλου εἰς τὸν λαιμόν, εἰς τὰς χεῖρας, εἰς τὰ σφυρά, εἰς τὴν ρίνα. Ἡ πνοὴ τῆς εἶνε δηλητηριώδης, θανατηφόρος, ὡς ἡ τῶν εὐχρῶν καὶ παχυφύλλων ἀνθέων τῆς πατρίδος τῆς, τῶν φυσικῶν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Γάγγου, εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ὁποίου ἐμβαπτίζει πότε τὸ σῶμά τῆς τὸ φλέγον καὶ πότε θαυλοὺς ἀνημμένους ὡς οἰωνούς. Καὶ εἶνε φοβερὰ ἡ νεότης τῆς, ὡς ἡ τῆς γυναικὸς ἐκείνης τῆς διατηρηθείσης νέας καὶ ἀνθηρᾶς διὰ συνεχοῦς λήψεως ἀρσενικοῦ, τῆς ὁποίας ὅμως θανατηφόρος ἦτο ἡ περίπτωξις καὶ τὸ φέλημα! καὶ εἶνε ἀπαισία ἡ καλλονὴ τῆς ὡς ἐξωτικῆς, ὡς νηρηίδος, ἀφαιρούσης τὴν ζωὴν διὰ τοῦ ἔρωτος, τοῦ μεστοῦ μίσους, δι' ἐνὸς βλέμματος πυρίνου ἀπὸ τῶν καταμαύρων καὶ μεγάλων ἐκείνων ὀφθαλμῶν.

Τοιαύτη ἀναπαριστῶ τὴν φοβερὰν αὐτὴν γυναίκα, τὴν ἀρίνουσαν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν βάρβαρον αὐτῆς πατρίδα καὶ ἐρχομένην νὰ ἐνσπεῖρη τὸν τρόπον, τὴν φρίκην καὶ τὸν θάνατον εἰς τὰς χώρας, τῶν ὁποίων φθονεῖ, νομίζει, τὴν ἡμερότητα καὶ τὴν εὐμερίαν. Καὶ πάλιν σήμερον περιοδεύει ἡ κατάρατος ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Νεκροὶ ὠχροὶ παμπληθεῖς καὶ γόοι σπαρξικάρδιοι σημεῖοι τοὺς σταθμοὺς τῆς πορείας τῆς. Καταστροφή ὅπου ἐπάτησε τὸν ἔρημον πόδα, ὀλεθρος ὅπου ἠχόντισε τὸ ἄγριον βλέμμα. Θεορῆζει εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἐπεκτείνεται εἰς τὴν Γερμανίαν, πηγγαίνει ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὸ Βέλγιον, πλησιάζει ἐδῶθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πάντοτε ἀκμαία καὶ ἀκαταπόνητος. . .

Ἀρὰ γε εἰς τὸ μοιραῖον δρομολόγιόν τῆς εἶνε καὶ ἡ χώρα μᾶς ἀναγεγραμμένη; Καὶ θὰ ἡμπορέσω-

μεν νάντιδράσωμεν ἐναντίον τῆς φοβερᾶς μάστιγος, ἡ ὁποία μᾶς ἀπειλεῖ;

*

Τοιοῦτος φόβος καὶ τοιοῦτος διαταγμὸς κατέχει σήμερον τὰς ψυχὰς μᾶς. Ἡ Χολέρα ἀποτελεῖ τὸ ζήτημα, τὸ φλέγον πράγματι ζήτημα τῆς ἡμέρας. Καθ' ἐκάστην πρωΐαν αἱ ἐφημερίδες γέμουσι πληροφοριῶν περὶ τῆς προόδου τῆς, πολὺ ὀλίγον ἐνθαρρυντικῶν καὶ ἀριθμοῦμεν πλέον κατὰ ἑκατοστάς καθημέραν τὰ κρούσματα καὶ τοὺς θανάτους, εἰς ἀντίθεσιν δ' ἀναγινώσκωμεν εἰς τὴν αὐτὴν στήλην πληθὺν ἐλέγγων κατὰ τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιτετραμμένων τὴν ἀποσῶσιν τοῦ κινδύνου, πολὺ ὀλιγώτερον ἐνθαρρυντικῶν. Αἱ πρωΐαι εἰδήσεις καὶ τὰ σχόλια καθορίζουσιν ὡς ἐπιτοπολὺ τὸ θέμα καὶ ἐνίοτε τὸ πνεῦμα τῶν ἡμερησίων καὶ ἑσπερινῶν συνδιαλέξεων. Ἀνακοινοῦνται τὰ γεγονότα, οἱ φόβοι, τὰ σχέδια, τὰνέκδοτα! ἀλλὰ πολὺ ζωηρότερον, καὶ εἰς συνομιλίαν κυριῶν ἀκόμη, ἐπιπνέει φιλοσοφικὴ τις γελοιοποίησις τοῦ κινδύνου, δι' ἧς προσπαθοῦμεν νὰ φανώμεν ἀνώτεροι αὐτοῦ, γενναῖοι καὶ ἄφοβοι ἢ ἀπλῶς διατεθειμένοι νὰ συμμορφωθῶμεν πρὸς τὴν περίστασιν, ὡς ἀνατολῆται πιστεύοντες εἰς τὸ πεπρωμένον.

— Καλέ, δὲν βαρύνεστε ποῦ θὰ το κουνήσω ἐγὼ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα!

— Ὡ βέβαια, ἐδῶ κ' ὅτι βρέξη ἄς καταβᾶξ!

— Ἀμποτε νάρθη ἡ χολέρα νὰ ξεκαθαρισθοῦμε.

Ἄσφ λιγώτεροι τόσῳ καλλίτερα.

— Καὶ ἂν εἶνε γραφτὸ νὰ πᾶμε καὶ μεῖς... στὸ διάβολο!

— Πῶ, πῶ, τί γλέντι ποῦ ἔχει νὰ γίνῃ!

— Καὶ τί τάχα, τὸ γελάς; Δὲν εἶνε ἀπὸ τὰ πλέον κωμικὰ καὶ διασκεδαστικὰ ἐπεισόδια μίᾳ ἐπιδημίας θανατηφόρας; Θὰ βασιλεύῃ ὁ φόβος καὶ ὁ φόβος εἶνε πάντοτε κωμικὸν πρᾶγμα. . .

— Εἰς τὰ μάτια ἐκείνου ποῦ δὲν φοβάται ὅμως!

— Ὄσφ γι' αὐτὸ ἔννοια σας.

— Καλά, θὰ ἰδοῦμε.

Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι διάλογοι, οἱ διαμειδόμενοι καθημερινῶς, παρὰ τὴν τράπεζαν τοῦ γεύματος, ὅταν τύχη ξένος, ἢ παρὰ τὰ τραπέζια τοῦ καφενείου ἢ κατὰ τὰ διαλείμματα τοῦ θεάτρου, ἔχουν ὅλον τὸ ψεῦδος καὶ τὴν νοθεῖαν τῶν χαριτολογημάτων. Εἰς τὰ βᾶθη τῶν ψυχῶν ὅλων ἐνοικεῖ πραγματικῶς ὁ ὠχρὸς φόβος, ὑπάρχουσι δὲ στιγμαὶ, σκότους στιγμαὶ καὶ μονώσεως, καθ' ἃς ὁ φόβος αὐτὸς ἀνέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ κρατεῖ καὶ δεσμεύει καὶ ὑπὸ τὸ κράτος του καὶ τὸν δεσμόν του διέρχονται τότε ἀστραπηδὸν ἐκ τοῦ νοῦ ὅλα αἱ ἀπαισίαι σκέψεις, ὅλα αἱ τρομακτικαὶ εἰκόνες κακοῦ θεοστυγῶς, μαυνώδους, ἐπισηκῆπτοντος ἐξαίφνης καὶ καταλαμβάνοντας μίαν χώραν ἀνυπεράσπιστον.

Ἄλλοι εἶδον, ἄλλοι ἀνέγνωσαν, ἄλλοι ἤκουσαν καὶ φαντάζονται. . . φαντάζονται ποῖα ἢ ὅψις τῆς πόλεως τότε, ὅταν θὰ πατήσῃ τὸν πόδα καὶ θὰ στήσῃ ἀνενόητον θρόνον ἢ Ἰνδῆ βασιλῆς. Μετὰ τὸ πρῶτον κρούσμα πανικός, σύγχυσις, ἀγωνία, φυγὴ ἀτακτος τῶν ἐυκινήτων πλουσίων, ἀπελπίσια μαχὴρ τῶν πτωχῶν, τῶν φυτοζώων. Καὶ τὰ κρούσματα πολυπλασιάζονται. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς πόλεως ἀποκτᾷ

εὐθὺς μίαν βαρύτητα πνιγηράν, μᾶλλον ὑποκειμενικήν. Αἱ ὁσμαι τῶν ἀπολυμαντικῶν, οἱ γόροι τῶν ἀσθενῶν καὶ ἐτοιμοκινήτων, αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν, αἱ ἀναθυμιάσεις τῶν πτωμάτων, ὄλα, νομίζεις, βαρύνουσι καὶ θολοῦσι τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτήν, τὴν πλήρη κομματοειδῶν βακτηριδίων, τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, τῆς θανατηφόρου πνοῆς τῆς ξένης. Καὶ τὰ κρούσματα πολυπλασιάζονται... Τηρεῖς ἐφ' ὅσον δύνασαι τὰς συνθήκας καὶ ἀκολουθεῖς τοὺς ὅρους τῆς ὑγεινῆς· πίνεις τὸ ὕδωρ βρασμένον ἢ οἰκία σου ἀπόζει ὡς φαρμακεῖον ἢ νοσοκομεῖον· ἀπολυμαίνεσαι, προφυλάττεσαι καὶ... ἐξαίφνης εἰς τῶν οἰκίων σου, ὁ προσφιλέστερος, τίς οἶδε πῶς καὶ πόθεν καταπίων τὸ βακτηριδίον, πίπτει καὶ σφαδάζει ὑπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ θανάτου. Πρὶν ἢ συνέλθῃς ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, μένει κεραυνόπληκτος. Πού ὦρα καὶ περιστάσις διὰ λύπην καὶ δάκρυα καὶ ἀσπασμούς καὶ πένθος καὶ τιμὰς ἐπικηδεύσει! Μακρὰν τοῦ πτώματος τοῦ μολυσμένου! Τὴν νύκτα θὰ διέλθῃ τὸ ἀπίσιον κάρρον τὸ ἀπᾶνον τοὺς νεκρούς· θὰ το ρίψῃς μέσα καὶ ἐμπρός... ὁ προσφιλέστερός σου θὰ ταφῇ μακρὰν τῆς κατοικίας τῶν ζώντων, μετὰ πενήτηντονα ἄλλων πτωμάτων φύρδην-μύγδην ἐντὸς λάκκου κοινοῦ πλήρους ἀσβέστου... Καὶ τὰ κρούσματα πολυπλασιάζονται. Ἀποθνήσκουσιν ἐβδομήκοντα, ἑκατόν, ἑκατὸν πενήτηντονα ἀνθρώποι τὴν ἡμέραν. Ἐρήμωσι καὶ καταστροφῇ. Αἱ τάξεις τοῦ λαοῦ θερίζονται ὡς ἀγρός, εἰς τὸν ὁποῖον μόλις ἐδῶ κ' ἐκεῖ διαφεύγει κανεὶς στάχυς τὸ δρέπανον. Οἰκίαι ἐρημιοῦνται καὶ κλείονται. Τὰ φάρμακα καὶ τὰ τρόφιμα ἐξαντλοῦνται· τὰ χρήματα σπανίζουσι, αἱ ἐργασίαι διακόπτονται· ἀπραξία καὶ ἀκίνησις ἢ στάσεις καὶ ἀρπαγαί. Ἡ ζωὴ τῶν ἐπιζώντων καταστὰ μαρτύριον ἀφόρητον. Τὶ πόλεμος καὶ πολιορκία καὶ βομβαρδισμός! Καὶ τὰ κρούσματα πολυπλασιάζονται καὶ τὸ κακὸν κορυφοῦται πρὸ τῆς ὑφέσεως, ἥτις φαίνεται ἀκόμη μακρὰν... Καὶ ἐκτὸς τῆς μεγάλης εἰκόνης τοῦ γενικοῦ κακοῦ, ἔχεις πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου τὰς μικράς, τὰς ἰδιαιτέρας ἐκείνας, —μητρὸς μὴ ἐχούσης πλέον δάκρυα διὰ τὸ πέμπτον τέκνον τῆς ἢ γέροντος ἀπομένοντος ἐρήμου ἐν μέσῳ σωροῦ υἴων καὶ ἐγγύων νεκρῶν ἢ κόρης τρυφερᾶς προσφερομένης νὰ περιποιηθῇ δυστυχή ἐγκαταλειμμένην, —αἵτινες ὁμοῦ εἰσέρχονται βαθύτερον εἰς τὴν ψυχὴν καὶ γεννώσι τὸν ὀδυνηρὸν ἐκεῖνον ἔλεον, ἐὰν ἀφῆκεν ἀκόμη ὁ ἐγωϊστικὸς φόβος τόπον διὰ τοιαῦτα αἰσθητήματα.

*

Ὁ κίνδυνος ὑφίσταται ζωηρός. Ἐρχεται ὄλονεν ὁ ἐχθρὸς καὶ πλησιάζει, χωρὶς νὰ ἐτοιμαζώμεθα διόλου πρὸς ἀπὸκρουσιν καὶ πρὸς ἄμυναν. Ὡς νὰ ἐτρέψαμεν ἐμπιστοσύνην ἀπεριόριστον εἰς τὴν καλὴν μοῖραν τῆς πόλεως, ἀδιαφοροῦμεν καὶ ἡσυχάζομεν, ἔχοντες τὸ κάτω-κάτω τὴν φυγὴν ὡς ἔσχατον καταφύγιον. Αἱ ἀρχαί, μόνον διὰ νὰ γελᾶσουν τὴν συνείδησίν των καὶ νὰ φανοῦν τάχα ὅτι ἐκπληροῦν τὸ καθήκον των, περιορίζονται εἰς ἡμίμετρα τινὰ νωθρὰ καὶ ἀδρανῆ καὶ δεικνύουσι μὲν κάποιον ζήλον, ὥστε νὰ γίνεται λόγος εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἀλλὰ ζήλον νόθον καὶ ἀνωφελεῖ. Αὐτοὺς ἐπὶ τέλους τί τοὺς μέλει διὰ τὴν γενικὴν σωτηρίαν; Εἶνε πλούσιοι· θὰ προπέμψωσι τὰς οἰκογενεῖας των ἅμα τῇ εἰσβολῇ,

θὰ δραπετεύουσιν δὲ καὶ αὐτοὶ μετ' ὀλίγων ὑπὸ κάποιον πρόσχημα, εἰς μέρος ἀσφαλές καὶ ἀπρόσβλητον. Ἄν οἱ ἐμπιστευθέντες εἰς αὐτοὺς τὴν ζωὴν των, τὴν ἀσφάλειάν των, μείνωσιν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Χολέρας, τί πρὸς αὐτούς; Βεβαίως θὰ εἶνε πολὺ βαρὺ τὸ ἐγκλημα τῶν καὶ εἶνε ἴσως τολμηρὸς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὸ φαντάζεται. Ἄλλ' ἄρα γε εἶνε ὀλιγώτερον ἐγκληματικὴ ἢ ἀδράνεια καὶ ἡ ὀλιγωρία, τὴν ὅποιαν δεικνύουσιν σήμερον, ὅτε ἴσως εἶνε ἀκόμη καιρὸς, ὡς πρὸς τὸν καθαρισμόν, τὴν ἀπολύμανσιν, τὴν ἐξυγίανσιν τῆς πόλεως; Εἰς δύο κλιβάνους, παραγγεληθέντας μόνον, εἰς δέκα χιλιάδας δραχμῶν καὶ εἰς εἴκοσι λωποδύτας—κατὰ τὸν ἀπολογισμόν τῆς Ἀκροπόλεως—περιώρισαν ὄλα τὰ ἀμυντικά των μέσα. Καὶ ταῦτα ποῦ; Εἰς τὴν μᾶλλον ἀκάρτερον πόλιν τοῦ πολιτισμένου κόσμου, τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς, ὁ συνειθισμένος εἰς τὰ τοιαῦτα, θὰ ἐδίσταζε, νομίζω, νὰναδεχθῇ τὸν καθαρισμόν!

Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ κάμετε πολλὰς ἐρεῦνας, διὰ νὰ πεισθῆτε περὶ τούτου. Περιέλθετε μόνον τὴν οἰκίαν εἰς τὴν ὅποιαν κατοικεῖτε, καὶ ἀφ' οὗ μᾶς εἶπητε εἰλικρινῶς πόσα εἶνε τὰ μέρη ἐν αὐτῇ τὰ μὴ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ἔστια μολυσμάτων, κάμετε ἓνα μικρὸν περίπατον, ἓνα γυράκι, ἀνὰ τὴν πόλιν, εἰς ὅποιον μέρος θέλετε, εἰς κεντρικὸν ἢ εἰς ἀπόκεντρον, εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου ἢ εἰς τὴν Ἀναφωτικὰ, καὶ νὰ εἶνε μάλιστα ἑσπέρα, ὅτε αἱ ἀναθυμιάσεις προσβάλλουν εὐκολώτερον τὸ σφραγιστήριον. Πρὸ τί βρωμᾶ ἔτσι ἐδῶ; — Εἶνε μιά μάνδρα, θὰ σὰς εἴπουν. — Ἄμ' ἐκεῖ; — Ἄ, ἐκεῖ εἶνε ἡ ὑπόνομος. — Ἄμ' ἐδῶ καλὴ; — Εἶνε τὸ οὐρητήριον, δὲν τὸ βλέπετε; — Ἄμ' ἐκεῖ; — Εἶνε σφαγεῖον. — Ἄμ' ἐδῶ; — Ἄμ' ποῖς ξέρει! κανένα ψοφῆμι θάχουν πεταχμένον στὸν τᾶφο...

Εἰς τοιαύτην πόλιν θὰ ἔλθῃ μίαν φορὰν ἡ Χολέρα καὶ θὰ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθου καὶ δὲν θὰ ἐπιφέρῃ πανωλεθρίαν καὶ δὲν θὰ μείνῃ, ἕως οὗ τὴν ξεπαστρεύσῃ μέχρις ἄσπου; Εἶνε λυπηρὸν, πολὺ λυπηρὸν νὰ τὸ σκέπτεται κανεὶς. Ἡ πυρετώδης ἐργασία, ἡ ὅποια γίνεται ἀλλοῦ εἰς χώρας ἀπειλουμένης ἀλλὰ καὶ πολιτισμένης, ἀντὶ νὰ μᾶς ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ μᾶς ὑπεκκαίῃ τὸν ζῆλον, φαίνεται ἀπεναντίας ὡς νὰ μᾶς ἀπελπίξῃ. Ἄφ' οὗ δὲν ἔχωμεν ἓνα Κόχ ἢ ἓνα Βίρχωφ, ἢ τὰς ὑπόνομους τοῦ Βερολίνου, ἃς ἐγκαταλείψωμεν τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην καὶ ἃς περιμείνωμεν μὲ ἐσταυρωμένας γεῖρας! Ἡ ὑγειονομικὴ ζώνη τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶνε ἀδιαπέραστος ὑπὸ τῶν μικροβίων καὶ αὐτὴ προφυλάττει καὶ ἡμᾶς. Ἄς τρέψωμεν αὐτὴν τὴν ἐλπίδα καὶ ἃς ἡσυχάζωμεν. Οὕτως ἐσυνειθισάμεν νὰ ζῶμεν καὶ νὰ ἐνεργῶμεν. Θέλει νὰ ἔλθῃ καὶ ἡ Χολέρα; Καλῶς νὰ ὀρίσῃ!

Τὸ εὐτύχημα εἶνε ὅτι πρὸς τὸ παρὸν βασιλεύει ἄκρα ὑγεία εἰς τὴν πόλιν μας. Δὲν ἤξεύρομεν ἂν τὸ σύμπτωμα τοῦτο, ὀλίγον τι παράδοξον καὶ διὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ διὰ τὴν πληθύν των ὀπωρῶν, εἶνε ἀνάλογον μὲ τὴν πνιγηράν νηνεμίαν τὴν ἐπικρατοῦσαν πρὸ τῆς Θεσπλῆς, ἢ προμηνομα, οἰωνὸς τῆς γολερικῆς ἀνοσίας τῶν Ἀθηναίων, τὴν ὅποιαν καὶ ἄλλοτε ἠπειλήσε καὶ πολὺ ἐγγύτερον ἀκόμη ἢ

ἐπιδημία χωρὶς νά τὴν προσβάλῃ. Εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν νά εἶνε τὸ δεύτερον. Ὡπωσδήποτε ἦτο πρόωρος ἡ τρομακτικὴ εἶδησις, τὴν ἐποίαν πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἀνέγραψεν ἐφημερίσι τις πρωϊνὴ ὅτι ἐνέσκηψεν εἰς Ἀθήνας ἡ νόσος ὑπὸ τὴν μορφήν χολερίνης. Ἄ, ὄχι, ἔχομεν καιρὸν ἀκόμη! Ἄς ἐτοιμασθῶμεν πρῶτα ὀλίγον. . .

ΑΝΤΙΠΑΛΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΑΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ¹

Ἡ εἰς τὸ πανεπιστήμιον φοίτησις ἤρχιζε κατὰ μέσον ὄρον τὸ δέκατον ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας, διήρκει δὲ πέντε ἔτη μέχρι ὀκτώ. Ἐπὶ τῶν φοιτητικῶν θρανίων παρεκάθητο λοιπὸν ἀναμῖξ ἐικοσιτετραετείς ἢ καὶ τριακοντούτεις ἄνδρες καὶ ἀγένεια μεριάκια, προσερχόμενα ἐν συνῳδιᾷ τῶν παιδαγωγῶν αὐτῶν. Τὸ ἔργον δὲ τούτων, ἔνεκα τῶν γνωστῶν ἠθῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, δὲν ἦτο πάντῃ εὐχερές· τὸ φλογερὸν αἷμα νεότητος, ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν παιδικῶν ἀνατρεφομένης, νοσηρὰς ἀναθυμιάσεις εἰς τὴν φαντασίαν ἀναπέμπον, παρῳρμα τοὺς φοιτητὰς εἰς ἀναιδῆ πρὸς τοὺς νεανίσκους βλέμματα, εἰς ψιθυρισμούς, εἰς ἐπιθέσεις. Οἱ πρὸς τοὺς φύλακας τούτων διαπληκτισμοὶ ἦσαν τι σύνηθες. Ἐδέησε δ' ἐπὶ Προκλου νά χωρισθῶσιν οἱ λύκοι ἀπὸ τῶν προβάτων.

Οἱ παιδαγωγοὶ ἀποτελοῦσιν ἰδιάζοντα τύπον ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ φοιτητικοῦ ἐν Ἀθήναις βίου. Ἴδου μετὰ ποίας λυρικῆς ἐξάρσεως τοὺς περιγράφει ὁ ἐκ τοῦ σύγγεγυς ἰδῶν αὐτοὺς Λιθάνιος. «Ὅυτοι φρουροὶ τῆς ἀνθούσης ἡλικίας, οὔτοι φύλακες, οὔτοι τείχος, ἀπελευνόντες τοὺς κωκῶς ἐρῶντας, ἀπωθοῦντες, εἴργοντες, οὐκ ἐῶντες ὀμιλεῖν, ἀποκρούμενοι τὰς προσβολὰς, ὑλακτοῦντες κύνας πρὸς λύκους γιγνόμενοι. . . . καὶ νυκτὸς ἡκούσης τῷ πατρὶ μὲν ἔξῃστιν ἐν ὑπνῷ κείσθαι. . . ὁ δὲ αὐτὸν τε καὶ τὸν νέον ὑπάγει τῷ λύκῳ, καὶ πρῶτον αὐτὸν ἀρπνίσας, ἐπ' ἐκείνον ἐρχεται, πλέον τι τῶν ἀλεκτρυόνων ποιῶν, ἐγείρων τῇ χειρὶ. . . καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ (τοῦ διδασκάλου) διδόμενα τῷ παιδί τῷ παιδαγωγῷ φυλάττεται, δι' ὧν γὰρ ὧν ἡ φυλακὴ γένοιτο τῶν παιδαγωγῶν ἐστίν, ἐπικειμένων, κεκραγῶτων, ῥάβδον δεικνύντων, σῦτος σειόντων, εἰς μνήμην τὸ ληρθὲν ἀγόντων τοῖς περὶ αὐτὸ πόνοις⁽²⁾».

Διὰ τὴν ἀγρυπνον ταύτην φρουρήσιν καὶ δι' ἄλλους λόγους πᾶν ἄλλο ἢ φιλία καὶ ἀγάπη συνέδεδε παιδαγωγούς καὶ φοιτητὰς. Οἱ φοιτητὰι ἐξεδικοῦντο τοὺς ἐχθρούς αὐτῶν ὅπου καὶ ὅπως

ἠδύναντο, ἀλλ' ἡ ἰδιοφυστάτη βίαστος ἦτο ἡ διὰ τοῦ τάπητος, ἣν περιγράφει ὁ Λιθάνιος καὶ ἣτις ἠνάγκασε τὸν μικρὸν Δημοσθένη, ὡς ἐπεκλήθη ὁ εὐγλωττος σοφιστής, νά γράψῃ τὸν περὶ τοῦ τάπητος λόγον αὐτοῦ. Κρατοῦντες τάπητα κατὰ γῆς, περισσότεροι ἢ ὀλιγώτεροι κατὰ τὸ μέτρον αὐτοῦ, ἔθετον εἰς τὸ μέσον τὸν παιδαγωγὸν καὶ ἀνέριπτον αὐτὸν ὑψηλά· ἐγέλων δὲ ἠχηρῶς οἱ τε δρᾶσται καὶ οἱ περιεστῶτες, διὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν παραζάλην τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ διὰ τὰς φωνὰς, ἃς ἐξέβαλλον ἀναρριπτόμενος καὶ καταπίπτων· καὶ ὅτε μὲν ἐπιπτεν ἐντόσι τοῦ μετεώρου τάπητος ἐσώζετο, «ποτέ δὲ ἀμαρτῶν αὐτοῦ χαμαὶ τ' ἐστὶ καὶ τοῖς μέλεσι ζημιωθεὶς ἀπῆλθεν».

Ἡ ἀνήσυχος ὁρμὴ ἡ τὸ πνεῦμα, ὡς τὴν χεῖρα, εἰς ἐπιθέσιν κινουσα, οὐδὲ τῶν καθηγητῶν ἐρείδετο· ἐνωρὶς ἤδη αἱ πλήρεις σκώμματος καὶ πικρίας ἐπωνυμῖαι ἐρίπτοντο κατὰ τῶν διδασκάλων ὡς ὀξεία βέλη ὑπὸ εὐστόχων τοξευτῶν· πλὴν ἄλλων, ὁ πολυγραφώτατος στωϊκὸς Χρυσίππος ἀπεκλήθη καλαμοβόας, διότι μακρόθεν μόνον καὶ διὰ τοῦ καλάμου ἐβόα οὐχὶ δὲ καὶ κατ' ἀντιπαράστασιν ἀνεσκέυαζε τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Καρνεάδην, τὸν ἰδρυτὴν τῆς νέας Ἀκαδημείας, ὁ δὲ ἐπικούρειος Ἀπολλοδώρος ἐπωνομάσθη κηποτύραννος διὰ τὸ ἦθος αὐτοῦ τὸ τραχὺ καὶ αὐταρχικόν.

Εὐτράπελα ἀνέκδοτα καὶ κακεντρεχεῖς κατὰ τῶν διδασκάλων σίλλοι, ὧν τὸ ἱστορικῶς ἀξιόπιστον ἠδύνατο πολλάκις ν' ἀμφισβητηθῇ, διεμβάζοντο πιστῶς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ὡς πανεπιστημιακαὶ παραδόσεις. Περὶ τοῦ μνησθέντος Χρυσίππου ἐλέγετο ὅτι κληθεὶς εἰς δεῖπνον ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔπιε τόσον πολὺ, ὥστε ἔσκασεν εὐθύς μετὰ τὸ συμπόσιον. Ὁ δ' ἐν τῷ Πτολεμαίῳ διδασκὼν Καρνεάδης σφοδρῶς κραυγᾶν ἠνώχλει τοὺς ἄλλους διδάσκοντας, ἕως οὗ ὁ γυμνασιάρχης ἐν τέλει ἠναγκάσθη νά παρακαλέσῃ αὐτὸν νά διδάσκῃ ὄχι τόσον ὑψηλοφώνως.

— Δός μοι μέτρον τῆς φωνῆς! εἶπε μετὰ δριμύτητος ὁ νεοακαδημαϊκός.

— Μέτρον ἔχεις τὴν ἀκοήν τῶν ἀκρατῶν σου! ἀπεκρίθη ἐτοιμῶς ὁ γυμνασιάρχης.

Ἡ περὶ τοῦ Πολέμωνος διήγησις τοῦ Λαερτίου⁽¹⁾ ἀποδεικνύει ὅτι οὐδὲ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τὰ ἀκρατήρια τῶν φιλοσόφων ἦσαν σεβαστὰ καὶ ἀπαραβίαστα.

Ὁ περικαλλῆς καὶ ἐξ εὐπατριδῶν τὸ γένος ἔλκων Πολέμων ἦτο κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ διακεχυμένος· ἐκθεβακχυμένος εὐρεθεὶς ποτε κατὰ τὴν Ἀκαδημείαν εἰσῆλθεν ἐστεμμένος μετ' ἄλλων συμποτῶν εἰς τὴν σχολήν, καθ' ἣν ὤραν ἐδίδασκεν ὁ Ξενοκρά-

¹ Ἴδε σελ. 118.

⁽²⁾ Λιθάνιος ἐκδ. Reiske III. 255. 256.

(1) IV 3. 1—8.